

Geschiedenis van het onderwijs, verwijzend naar Lichtervelde in de achttiende eeuw

Georges Vandewalle

SITUATIESCHETS

Wanneer bij regendagen en 's winters, het werk op de akker stilgevallen was, werd in duizenden Vlaamse gezinnen gesponnen, geweven of kant geklost. Lange tijd was die huisvlucht erg renderend. Dank zij de linnennijverheid heerste er, vooral in de eerste helft van de 18de eeuw zelfs een zekere welvaart. Doch deze nijverheid kwam op het einde van de 18de, begin 19de eeuw in een benarde situatie terecht. Wat eenmaal Vlaanderens rijkdom was, werd meer en meer Vlaanderens armoede. Door oorlogen gingen belangrijke afzetgebieden verloren en midden de 18de eeuw kwam de concurrentie van het katoen waarvan de weefsels kreukvrij, kleurig en transpiratie-opslopend waren. Op de koop toe, werden deze weefsels op het einde van de 18de eeuw mechanisch vervaardigd wat de prijs toegankelijk maakte voor elke beurs.

Over heel de Vlaamse huishouding ging stilaan maar zeker de doodslok luiden. Van één der rijkste gewesten van Europa, viel Vlaanderen terug tot één der armste. Het was de tijd van "Arm Vlaanderen" toen in vele huisjes gebeden werd "Geef, Lieve Heer, ons Oost en cleer, het hemelrijk en dan niet meer".

In een dergelijke situatie, waar het op de eerste plaats op aan kwam te werken voor het dagelijks brood, waren kinderen welkome hulpkrachten: zij werkten op het land, hoedden het vee, hielpen bij het weven en bij de schoonmaak van de woning, sponnen, klostten kant of waakten over jongere broertjes of zusjes. Om naar school te gaan, bleef niet veel tijd over. Trouwens, waartoe dienden lezen en schrijven? Daarmee kwam geen brood op tafel! Zo bleef schoolgaan nog steeds van minder belang.

En, degenen die wél naar school trokken, kwamen nog steeds terecht in een kamer van de onderwijzerswoning om wat te leren lezen, rekenen, schrijven en om catechismusonderricht te ontvangen. In sommige dorpen gaven man en vrouw samen les, de man aan de jongens, zijn vrouw aan de meisjes die kant klostten en huishoudelijk werk leerden. Rijkere lieden moesten de leerkracht zelf betalen, terwijl het armbestuur veelal instond voor de behoeftigen.

Vermelden wij nog daarbij dat het broze onderwijsnet grondig kon ontworpen en in de war gestuurd worden door externe factoren die geregeld hun tol eisten: ziekte (epidemieën), oorlog, hongersnood; drie gesels die als het zwaard van Damocles steeds boven het hoofd hingen. Dit gold trouwens niet alleen voor de achttiende eeuw al-

leen, ook de vorige en de volgende eeuw hadden geregeld met deze plagen af te rekenen.

Wat het onderwijzersbaantje betreft, dit was nog altijd niet erg winstgevend en bleef in de meeste gevallen een bijverdienste. Een diploma was nog steeds niet vereist, zodat nog altijd iedereen kon beginnen school houden. Geen wonder dus, dat het onderwijs op 't einde van de achttiende eeuw, vooral dan op het platteland, in veel gevallen onvoorstelbaar gebrekkig was. Besluitend kunnen we zeggen: in zijn verschillende vormen en elementen was de toestand van het onderwijs praktisch onveranderd gebleven en vertoonde zich in de achttiende eeuw ongeveer dezelfde situatie en hetzelfde beeld als in de vorige eeuw.

KERKELIJKE BESLUITEN EN RICHTLIJNEN

Wanneer het onderwijs op het einde van de 17de eeuw een betrekkelijke bloei kende, was dit het resultaat van de ononderbroken zorg die de geestelijkheid in samenwerking met de jezuiten, na de bewogen jaren van de godsdienstoorlogen aan de dag hadden gelegd. In de 18de eeuw werden door de Kerk geen fundamenteel nieuwe richtlijnen voor het onderwijs opgesteld. Deze van het derde provinciaal concilie van 1607 blijven steeds gelden. Trouwens bisschop Willem Bassery (1691 - 1706) verwijst in zijn nieuwe statuten, rechtstreeks naar de besluiten van het derde provinciaal concilie¹. In 1765 worden diezelfde statuten van bisschop Bassery door de toenmalige bisschop Jan Robert Caimo (1754 - 1775) bekrachtigd en aangevuld². De verplichting van elke deken om jaarlijks, tussen Pasen en Pinksteren, zijn parochies te bezoeken met de verplichting te informeren of er een school bestond, schijnt goed nageleefd te zijn. De schoolverordeningen, destijds uitgevaardigd door Albrecht en Isabella, bleven onverminderd van kracht. Alleen diegenen die toelating hadden verkregen vanwege de scholaster of vanwege de deken en de plaatselijke magistraat, mochten les geven. Deze laatsten hadden de verplichting vooraf te onderzoeken of de kandidaat waarborgen bood inzake "religie" (= zuiverheid van geloof), "nuttigheid" (= inzet) en "wijsheyd" (= bekwaamheid).

De geloofsbelijdenis bleef natuurlijk ook van kracht³. De kerkelijke wetgeving was dus een getrouwe voortzetting van de onderrichtingen gedaan in de 17de eeuw. Het is pas ten tijde van Maria-Theresia (1740 - 1781) dat ernstige plannen werden gemaakt voor een degelijke onderwijspolitiek. Maar met haar overlijden werden deze plannen op de achtergrond geschoven⁴.

---

¹ L. DECLERCK, Willem Bassery, dertiende bisschop van Brugge (1690-1706) (onuitg. lic. verh.), Leuven, 1983, p. 92 e.v. BAB, B 184.

² R. CLEMENT, Jan Robert Caimo, zestiende bisschop van Brugge (1754-1775) en zijn relaties met de politieke overheid, (onuitg. lic. verh.), Leuven, 1973, p. 47.

³ Bisdom Brugge, p.247.

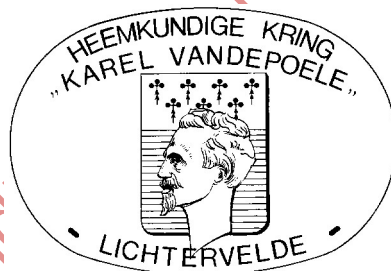
⁴ L. LEBON, L'instruction du peuple. Histoire de l'enseignement populaire, Brussel, 1868, p. 281.

DE AANSTELLING

De aanstellingsmodaliteiten blijven steeds dezelfde als in de 17de eeuw. Het afleggen van de geloofsbelijdenis volgens de formule van Pius IV blijft de grote voorwaarde⁵, ook de mening van de plaatselijke pastoor bleef van beslissende aard, en het benoemingsrecht voor de parochie Lichtervelde blijft onveranderd bij de Brugse bisschop⁶.

Over het aantal onderwijzers in de 18de eeuw, noteren wij voor Lichtervelde drie koster-onderwijzers, één leke-onderwijzer en geen enkele geestelijke (tegenover respectievelijk 4-2-0 in de 17de eeuw). De scheiding tussen 17de en 18de eeuw kan natuurlijk niet strikt opgevat worden. De onderwijzer wiens loopbaan begon in de 17de eeuw, werd in deze eeuw opgegeven. Geen enkele werd bij de 17de én de 18de gerekend. Wat die leke-onderwijzer aangaat, de verschillende aanvragen werden niet meegerekend, alleen deze van Pieter Ambrosius Claeys van wie we weten dat hij (met zijn vrouw) zeker les gaf. Uit bovenvermelde opgave stellen we vast dat het ambt van koster en schoolmeester nog steeds gecumuleerd wordt, maar anderzijds blijkt deze traditie voor Lichtervelde geen monopolie-positie te zijn, wat in andere dorpen soms wél het geval was⁷.

Hieronder de voorgeschreven eedformule door de schoolmeesters af te leggen, waarbij ze trouw zwoeren aan de Roomse Kerk en aan het Katholieke geloof.

INTELLECTUEEL NIVEAU

Over de pedagogische opleiding van de onderwijzer, noch over de muzikale opleiding van de koster is nog geen enkel spoor te ontdekken. De kennisoverdracht van

---

“En présence de la situation déplorable où se trouvait l'enseignement élémentaire en Belgique, rien n'était plus désirable que d'y voir substituer aux anciens règlements accordés à la plus part des villes, mais variant à l'infini et peu ou point observés, une législation du pays. Malgré les difficultés de la tâche, le gouvernement s'y appliquait avec ardeur lorsque des événements funestes vinrent mettre obstacle à la réalisation d'un projet si utile.”

⁵ BV. 1745.

⁶ BV. 1745.

⁷ Het bisdom Brugge, p. 145 (tabel) en p. 247.

vader op zoon blijft wellicht in de meeste gevallen waarschijnlijk de enige - wellicht de beste – opleiding.

Dit blijkt ook uit het proces, gevoerd in 1770, tegen Joannes De Coene die in Lichtervelde een schooltje was begonnen. Wanneer men hem vroeg waar hij zijn “attestatie” of bewijs van kunnen vandaan had, antwoordde hij “dat hij die waarschijnlijk met noch andere papieren van zijn vader gehadt hadde ende vande kinders inde schole geleert is gheweest, maer 't selve niet geheel wel en can seggen⁸.”

Bij aanvaarding van onderwijzers spreekt men nog steeds in vage termen over de verwachte intellectuele kennis en worden de onderwijzers aanvaard vanwege hun “bequaemheijt”. Wanneer Jacobus Boekaert zijn aanvraag indient om in Lichtervelde school te houden, vinden wij in het antwoord dat de koster “de goede bequaemheijt” bezit⁹.

Ook de visitatoren blijven nog steeds vaag in hun oordeel en vinden wij nog beoordelingen als “ijverig”¹⁰, beloftevol, geloofd¹¹. Het is vanzelfsprekend dat bij de aanvaarding de levenswandel van de onderwijzer doorslaggevend blijft. Negatieve beoordelingen en/of daadwerkelijke afzetting werd niet gevonden. We vernemen wél, in 1770, de hechtenis van onderwijzer Joannes De Coene, maar dat heeft niets met zijn onderwijzerswerk te maken, en ondanks alles bleek uit het getuigenverhoor dat De Coene toch een goed onderwijzer was die soms tot 20 leerlingen had¹².

LOON – BEZOLDIGING

Het loon van de onderwijzer bestond, ook nog in de 18de eeuw, uit verschillende componenten. Het inkomen bleef gecumuleerd en zeer verscheiden. Vanwege het financieel aspect was voor vrijwel elke schoolmeester een bijbaantje zeer welkom en waren vele onderwijzers nog amman, griffier, organist, ontvanger van de kerk en/of dis, winkelier, ja zelfs herbergier. En, veel aandacht hadden de visitatoren niet voor al deze nevenfuncties. Slechts bij flagrante verwaarlozing van het onderwijs werd ingegrepen.

En, ook met concurrentie -waarbij men ging opbieden tegen elkaar- moest men rekening houden. In 1717 had Lichtervelde reeds twee onderwijzers: de koster Ferdi-

⁸ RAB, Gemeentearchief Lichtervelde. nr. 112 (12), E.P. DE BOOY. De weldaet der scholen p. 99: “Een opleiding was er niet; de koster leerde zijn vak in de praktijk... Kosterzonen werden al vroeg door hun vader bij het werk ingeschakeld.”

⁹ A.E., B 48 (1718), t. 271 r + v
Zie ook Laatste hoofdstuk: Onderwijzers te Lichtervelde.

¹⁰ BV. 1755

¹¹ BV. 1745

¹² RAB, Gemeentearchief Lichtervelde. nr. 112 (8,12,14).
Zie ook : Bijlagen, Proces De Coene

nand Everaert en een leke-onderwijzer, Joannes Vanneste. Een concurrent, n.l. een zekere Joannes Decock had er niets beter op gevonden dan les te geven tegen een lagere prijs¹³. Deze opkomende concurrentie kunnen we in twee richtingen interpreteren. Ofwel werd het onderwijs in de 18de eeuw, en vooral tegen het einde ervan, financieel iets leefbaarder, ofwel werd het onderwijs voor meer mensen een noodzakelijke bijverdienste. Het is bekend dat de werkgelegenheid toen afnam waardoor ook een karig inkomen meer en meer gezocht werd.

Volgens het provinciaal concilie van 1607 dienden de dekens met de stadsmagistraat of met de lokale vooraanstaanden te overleggen nopens het jaarlijks loon van de onderwijzer¹⁴. Zo werd te Lichtervelde jarenlang circa twee pond groten betaald aan de onderwijzer¹⁵. Dat is trouwens de enige vermelding die we vonden en waarbij een getal genoemd wordt.

DE INHOUD VAN HET ONDERWIJS

De inhoud van het onderwijs dat door de schoolmeester werd verstrekt, vinden we nergens gedetailleerd omschreven. Ook de visitatoren hadden er in hun verslagen weinig of geen aandacht voor over. Alles wijst erop dat het onderricht in de 18de eeuw, wat de leerstof betreft, identiek was aan een voortzetting van de aanbeng in de 17de eeuw. Een onderscheid tussen beide was feitelijk onbestaande; de profane vakken waren van de religie doordrongen¹⁶. Eén en ander schijnt er toch op te wijzen dat het onderwijs in de tweede helft van de eeuw meer vaste vormen begint aan te nemen. Wat de gebruikte boeken betreft, vinden we voor Lichtervelde in 1777 voor de eerste maal en in 1786 een tweede maal een betaalpost voor de boeken van de kinderen¹⁷, doch zonder vermelding van titel. Wanneer bisschop De Cassillon in 1745 expliciet vroeg van welke boeken de meester gebruik maakte¹⁸, werden voor de school van Lichtervelde twee titels vermeld "Cabinet" en "Schola Christiana". Het waren twee populaire werkjes, ze behoorden tot wat we de top 5 van de meest gebruikte schoolboeken in het bisdom Brugge zouden kunnen noemen¹⁹. Van het eerste, in het verslag kortweg aangeduid als Cabinet, luidde de volledige titel

---

¹³ Zie de bijlagen: klachtenbrief en getuigenverhoor.

¹⁴ CONC. PROV. 1607, tit. XX, c 1, p.397: "...Quapropter ubicumque scholae tam quotidianae quam dominicales adhuc requiruntur, magistratibus et praetectis locorum, ut eae mox erigantur, simulque rationem ineant ipsis ludimagistris de annuis stipendiis providendis."

¹⁵ RAB, gemeentearchief Lichtervelde, nr. 117 (1718), p. 33 "Voorts betaelt aen Ferdinandus Everaert schoolmeester deser prochie over sijnen jaerlijcsche toelage tot causen van het leeren lesen ende schrijven d'aerme parochianen kinderen midtsgaders hemlieden voerhoudende den catechismus ... 2-0-0."

¹⁶ L. DEPOORTERE, p. 85

¹⁷ RAB. nrs. 124 (1777), 8169 (1786)

¹⁸ BV 1745. Bijlage I, p. 141: tit. II, vraag B

“Het dobbel Cabinet der christelyke wysheyd, besluytende in korte vragen en antwoorden de eerste beginselen ende leeringe van het Catholyk geloof die de Kinderen meest behoren te weten en gevoegelyk kunnen beantwoorden.” Het was als het ware een kleine godsdienstencyclopedie met o.a. veel devote en vrij naïeve gedichtjes²⁰.

Het tweede werkje dat wellicht het meest gebruikt werd in gans het bisdom, de Schola Christiana, had als volledige titel “Schola Christiana aliisque (libris) in similibus scholis adhiberi solitis”, en als Nederlandse benaming “De cleyne christelijce Academie dat is d’oeffenplaetse der geleertheydt²¹. De auteur van dit werkje was de Wingense pastoor Jan-Baptiste Van Lokeren²².

Zijn boekje werd het meest geciteerd in het verslag van 1745²³. Van Lokeren kon uit ervaring spreken, hij was n.l. schoolmeester geweest te Pittem²⁴. Zijn boekje staat dan ook vol van goede raadgevingen voor de schoolmeesters, de kinderen, hun ouders, peters en meters. Op het titelblad staat de goedkeuring en steun van bisschop Van Susteren te lezen, mede daardoor kende het boek ook buiten het Brugse bisdom een grote verspreiding.

J.B. Van Lokeren vatte het boekje op voor de kinderen die het lezen reeds volledig beheersten: “Alle de heylige Vaders en Leeraers hebben hunne geleerdheyd begonst met de A.B.C. Ik houde ook voor vast, dat gy geleerd hebt den A.B.C. en gespeeld den Catechismus, eer gy wilt lezen deze Academie: men mag niet willen loopen eer men gaen kan²⁵”. Meteen weten we dat het leren lezen in verschillende fazen

---

19 De lijst van de 20 meest gebruikte schoolboeken volgens het verslag van 1745, werd opge-
maakt door Jozef Geldhof.
Zie Het Bisdom Brugge, p. 253.

20 E. VAN HEURCK, Voyage autour de ma bibliothèque. Livres populaires et livres d'école fl-
mands. Antwerpen, 1927, P. 61-67

21 E. VAN HEURCK, De Vlaamse..., p. 155-156.

22 art. A. VANDOORNE, Welaan dan, beminde parochianen!... De Roede van Tielt III, 1972, afl.
1, p 9-10

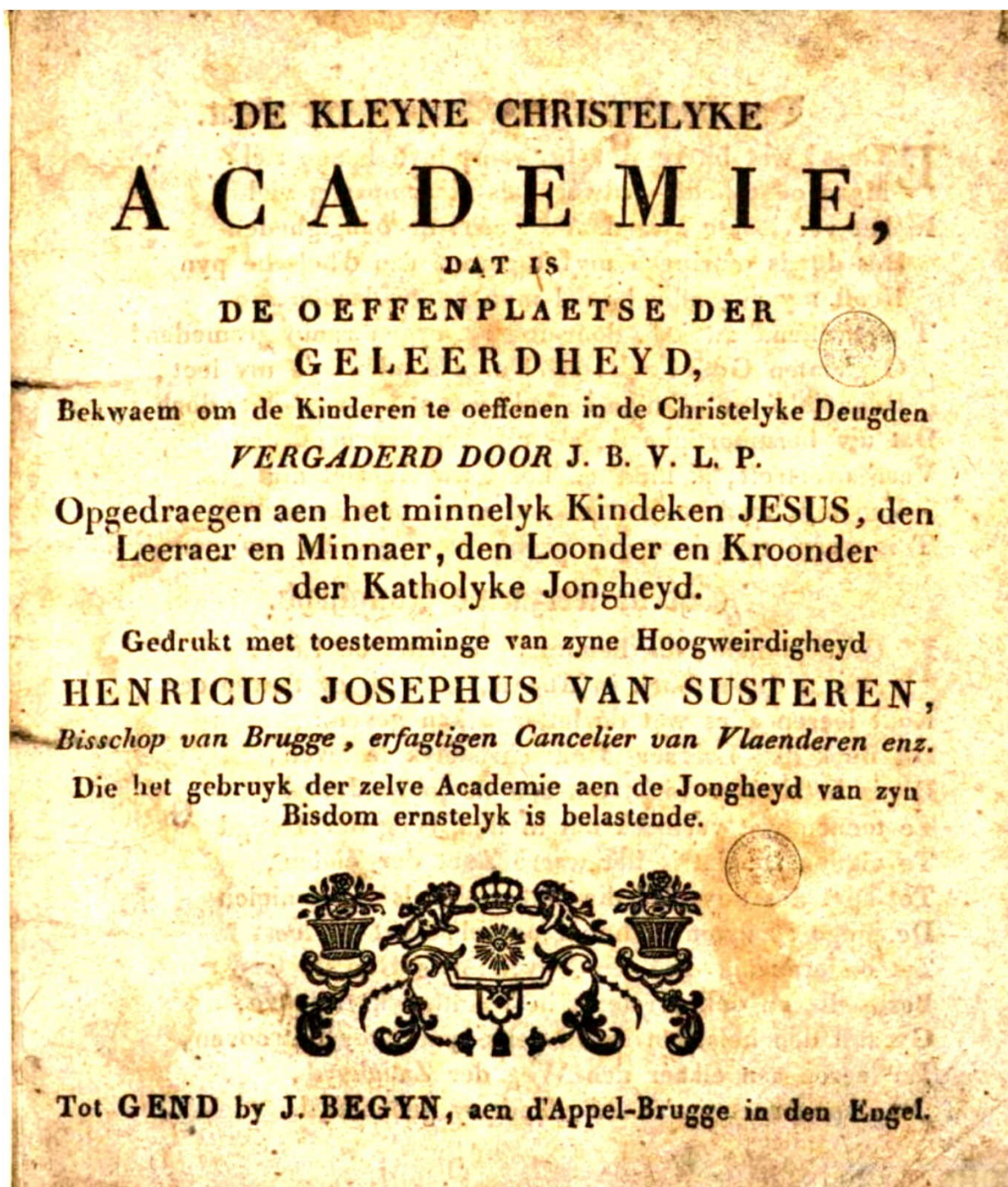
23 Het Bisdom Brugge, p. 253. De inhoud van De kleyne christeliike Academie komt meermaals
ter sprake in deze bijdrage van J. Geldhof.

24 A. VANDOORNE, art. cit., p. 9-10
G. LAMS, Pastoor J.B. Van Lokeren - De Roede van Tielt, 1976 afl. 2, p. 43-56 en ID., Aanvul-
lingen bij J.B. Van Lokeren - ibid, 1977, afl. 1, p. 9-15
Naast de “Academie” schreef J.B. Van Lokeren, pastoor te Ardoorie In 1698-99 en nadien te
Wingene (†1731) nog een tweede boekje getiteld “De prochiale Schole leydende tot de Hemel-
sche Wysheyd”. L. VAN ACKER - De Geschiedenis van het Gemeentelijk onderwijs te Ar-
doorie. p. 6
Zie ook: Het Bisdom Brugge, p. 256

25 J.B. VAN LOKEREN, De kleyne christelyke Academie, Gent, s.d., p. 3, voorreden.

gebeurde. Eerst leerde men de letters spellen, meestal aan de hand van ABC- boekjes. Een tweede stap was de catechismus doornemen om zich tenslotte verder te vervolmaken in een moeilijker boekje. Heel waarschijnlijk was "Den Cabinet" dan bedoeld als eerste en "De Cleyne Academie" daarna voor nog meer gevorderden.

Wanneer nu de kinderen het lezen onder de knie hadden, begonnen ze aan het schrijven. Gewoonlijk tegen meerbetaling. Niet alle kinderen leerden dus schrijven,

Titelbladzijde van "De Kleyne Christelyke Academie" door J.B. Van Lokeren, Pastor.

dat was voor velen in deze tijd ook niet vandoen. Uit de rekeningen weten we dat voor het schrijven gebruik werd gemaakt van papier, pennen en inkt²⁶. Studies over alfabetisering hebben echter aangetoond hoe weinig van de schrijfkunst bijbleef²⁷. Alles wijst er op dat voor de meeste kinderen het leren rekenen er helemaal niet bijkwam. Toch lijkt het leren rekenen of de "cijferkunst" wel meer tot het basisprogramma te behoren, althans in de grotere dorpen. Wij nemen dit besluit omdat in de sollicitatiebrieven de kandidaten de "cijferkunst" nu ook vermelden.

HET CATECHISMUSONDERRICHT

Uit de visitatieverslagen weten we dat in de 18de eeuw op praktisch alle parochies van de decanaten Torhout en Roeselare, catechismusonderricht werd gegeven²⁸. Dit zal trouwens voor de andere dekenijen ook het geval geweest zijn. Het feit dat de visitatoren er in hun verslagen telkens notitie van namen, zelfs nog in de 18de eeuw, bewijst het grote belang dat aan dit onderricht gehecht werd. Er lijkt zich echter een algemene evolutie te hebben voltrokken. Het beurtelings prediken en catechismusonderricht geven op zon- en feestdagen wordt vervangen door afzonderlijk en wekelijks onderricht voor de kinderen, meestal 1 uur in de namiddag waarbij vespers en lof dan aansloten²⁹. Aldus waren de kinderen die tijdens de week de dagscholen niet bezochten, van het catechismusonderwijs niet uitgesloten.

Hoe het te Lichtervelde juist ging, konden we niet achterhalen, maar dat de parochie achter het catechismusonderricht stond, weten we wél, aangezien er in 1785 weeral een bedrag beschikbaar werd gesteld voor het aankopen van prijzen³⁰ en voor het dekken van bepaalde onkosten³¹.

---

26 RAB, Lichtervelde nrs 124 (1777)

27 Bv. G. ALGOET en C. VANDENBROECKE, Alfabetisme in Vlaanderen en inzonderheid in zuidelijk Vlaanderen (eind 18de eeuw - ca. 1870) De Gaverstreke, dl. V, 1977, p. 142- 178

28 L. DE POORTERE

29 "Singulis dominicis et festis hora primo pro meridiana quo finito vespera et laudes." (DV 1778-'84)
Zie ook: Het bisdom Brugge, p. 266

30 De uitgereikte prijzen waren veelal papieren of perkamenten prentjes met een beeld van een of andere heilige, ofwel waren het beeldjes bv. uit hoorn.

31 RAB. Gemeentearchief Lichtervelde, nr 15 (Register van besluiten). Op 12 juni 1785 werd in de vergadering van het college beslist de catechismusprijzen verder te betalen.
"...om de neerstigheyd, en iver op te wecken en te voeden tot de cristeljcke leeringhe in de jonckheyd van onse nombreuse prochie oock tot gedaghtenisse van dessels eerste heylighe communie. Seggen toe te staen en te willen, dat de somme geld, eertijds aengewesen aen den heer pastor om de selve te besorghen, wederom gebracht en aenveert worde in den jaerlicksen staet van onkosten."

HET MEISJESONDERRICHT

Het is pas in de tweede helft van de 18de eeuw dat de eerste meisjesscholen opgericht worden³². In sommige gevallen hinderde dat de schoolmeester die niet altijd even gemakkelijk zijn monopoliepositie afstond, vandaar dat menige vrouw van de schoolmeester de meisjes aanleerde ten einde deze concurrentie af te weren. Dit was meer voorkomend; een schoolvrouw alleen is dan ook wel een uitzonderlijke situatie.

Ook Lichtervelde kreeg zijn eerste meisjesschool n.l. deze van Ambrosius Claeys' vrouw. De dorpsrekening vermeldt dat Ambrosius Claeys betaald wordt "over door zijne huisvrouw geleerd te zijn verscheyde aerme kinderen dezer prochie zoo int spellen, leezen in de boeken catechismus als andere met leveringhe boeken bovendien ook leeren gaeren spinnen etc..."³³ Het behoorde waarschijnlijk tot de taak van vele kostersvrouwen de typisch vrouwelijke bezigheden aan de meisjes aan te leren³⁴. Wanneer Isabella Pattyn van de pastoor een negatief advies kreeg (Het enige document dat hierover bewaard is) is het echter niet omdat het om een vrouwelijke leerkracht gaat, noch omdat het eventueel om meisjesonderricht gaat, maar wel omdat andere onderwijskrachten straks ook een schooltje zouden willen beginnen en dat, tot groot nadeel van de koster-onderwijzer. De juiste afloop is niet gekend. Zie bijlage.

Verbeterde het onderwijs voor de meisjes wellicht naar het einde van de 18de eeuw toe, een erg hoge dunk mag men er toch niet van hebben. Dat er meer jongens dan meisjes school liepen en/of langer naar school liepen, zodat ze er meer van meedroegen, kunnen we min of meer nagaan aan de hand van de huwelijksakten die sedert het decreet van Maria-Theresia (1778) moesten ondertekend worden door bruid en bruidegom, de getuigen en de eventueel aanwezige ouders of voogden. Immers, iemand die niet kon schrijven, moest dit vermelden door onderaan de akte een "kruisje" te plaatsen³⁵. Voor Vlaanderen heeft deze controle voor de periode 1778-'92 25 % bruiden alfabeet en 56 % voor de bruidegoms³⁶.

---

³² Het Bisdom Brugge, p. 255

³³ RAB. Gemeentearchief Lichtervelde, nr. 124, p. 49 en Brugse Vrije registers, nr. 8170, p. 19.

³⁴ E.P. BOOY, p. 103 *Supra* 17de eeuw.

³⁵ Recueilli... autrichiens, dl. 11, 1905, p. 294 - 296 (5) J. RUWET EN Y. WELLEMANS, L' analphabétisme en Belaiiae (XVIIIième - XXIème - Leuven, 1978, p. 26 en 28

³⁶ J. RUWET en Y. WELLEMANS, L' analphabétisme en Belgique (XVIIIième - XXIème siècle). Leuven, 1978, p. 26 en 28.

LEEFTIJD EN STUDIEDUUR

De leeftijd waarop het kind voor 't eerst naar school trok, ligt niet vast. Bronnen met gegevens daarover zijn er niet of uiterst zeldzaam. De meningen over dit punt zijn dan ook zeer uiteenlopend. Waarschijnlijk liet men de jongste kinderen het gemakkelijkst naar school gaan. Thuis konden ze nog niet veel helpen, en wellicht liepen ze, op die leeftijd meer in de weg dan gewenst. Waren ze op school dan was dit voor de ouders een zorg en kommer minder. Trouwens het hoofdzakelijk onderwijs liet toe dat kinderen van verschillende leeftijd bij dezelfde meester zaten.

Over de studieduur tasten we eveneens in het duister. "We blijven dus met openstaande vragen. Alleen meer en preciezere gegevens kunnen daaromtrent meer klaarheid brengen in deze problematiek. Maar, zullen deze gegevens ooit gevonden worden?"

DE SCHOOLTIJD

We weten al dat in Lichtervelde in 1685 reeds, de school gans het jaar door open bleef. We hebben alle redenen daartoe om te veronderstellen dat deze toestand zich verder handhaafde. De decanale en bisschoppelijke visitatieverslagen treden deze stelling bij. Hun verslagen van 1745, 1755 en 1778-'84 geven ons de zekerheid dat er in die jaren school gehouden wordt.

Daarbij aansluitend kunnen we best aannemen dat de geregelde schoolbijwoning gedurende de zomer langs de lage kant bleef.

In 1745 gaf koster-onderwijzer Ferdinandus Everaert les aan kinderen uit "verscheyde andere prochien" en uit de context blijkt dat men daarmee de gerenommeerdheid van de onderwijzer wilde onderstrepen en kracht bijzetten (zie bijlage: Isabella Patyn) .

Niet alleen de faam van een bepaalde schoolmeester, ook toevallige omstandigheden als mogelijke dorpsvetes, afstand tot de school enz. zullen er ook wel in de 18de eeuw voor gezorgd hebben dat sommige kinderen niet in hun eigen dorp school liepen. Uit de visitatieverslagen kunnen we insgelijks opmaken dat het continu-onderwijs zich slechts langzaam uitbreidt, zo waren o.a. in de dekenij Damme, in 1764, op de 20 parochies, er nog altijd 7 met een winterschool³⁷.

BELANGSTELLING VOOR HET ONDERWIJS - DE LEERLINGEN

In de 18de eeuw is er nog steeds geen leerplicht en het hing dus nog steeds volledig van de ouders af of de kinderen naar school werden gestuurd. De toestand van de 17de eeuw loopt dus gewoon door. Wat de parochie Lichtervelde betreft, deze had in alle geval in de 18de eeuw en zeker in de tweede helft ervan, niet te kampen met een

---

³⁷ Het Bisdom Brugge, p. 246

tekort aan leerlingen. Wellicht was er ook een overschot aan onderwijzend personeel.

Toen Isabella Pattyn in 1745 de toelating kreeg (?) om een school te openen, krijgen we uit de reactie van de pastoor een idee van het aantal leerlingen dat normaal in de klas van de koster-onderwijzer zat, n.l. 50, 60 of meer. Daaronder waren ook leerlingen uit andere parochies. De pastoor weerlegde de argumentatie van de nieuwe schoolmeesteres. Zij vond namelijk dat 10 of 12 leerlingen gemakkelijker te onderwijzen waren dan zo'n grote groep. Maar volgens de pastoor zou de nieuwe school ook vlug aangroeien tot 40 à 50 leerlingen en zou dezelfde moeilijkheid zich opnieuw voordoen. Dat pastoor en koster hier aan hetzelfde zeel trekken, lijkt wel duidelijk, maar de tekst toont o.i. ook aan dat het volksonderwijs op een relatief grote parochie als Lichtervelde een bloeiende zaak kon zijn³⁸.

25 jaar later moet de situatie nog even aantrekkelijk geweest zijn. De beruchte Johannes De Coene³⁹ had in zijn illegaal schooltje (1770) geen tekort aan leerlingen "soms wel tot twintigh ingetalle⁴⁰". Laat ons er rekening mee houden dat de koster ook school hield. Het geringe aantal exacte cijfers laten het niet toe enige evolutie, eventuele ups en downs, winter- en zomerbijwoning in het schoolbezoek vast te stellen.

BEVOLKING – LEERLINGENAANTAL

Om een idee te hebben van de bevolking van Lichtervelde volgt een lijst van de bevolkingscijfers. Deze zijn benaderend en berekend op basis van de communicantencijfers uit de visitatieverslagen. Tot de communicanten worden diegenen gerekend die hun paasplicht dienden te volbrengen, t.t.z. vanaf de leeftijd vanaf 14 à 15 jaar⁴¹.

Jaar	Communicanten	Niet-communicanten	Totaal
1639-'40	1244	829	2074
1651	1200	800	2000 (-3,7%)

³⁸ Zie de bijlagen brief van pastoor de Ruescas.

³⁹ Zie bijlagen brief van de Vierschaar en de verklaringen van de getuigen.

⁴⁰ RAB, Gemeentearchief Lichtervelde, nr. 112 (14)

⁴¹ Zie o.a. M. CLOET, De leeftijdsgrens tussen communicanten en niet-communicanten in de XVIIIde eeuw. - De Leiegouw, 1966, dl. VIII, p. 451-471.

J. DE BROUWER, Het belang van de communicantencijfers en de verhouding ervan tot de bevolking. - Handelingen van de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal, Letterkunde en Geschiedenis. 1963, dl. XVII, p. 67-80

Vrij algemeen wordt aangenomen dat voor de 17de eeuw het communicantencijfer zo'n 60% van de bevolking uitmaakte. Voor de 18de eeuw rekent men 66%. De communicantencijfers worden vrij betrouwbaar geacht, zelfs als er "circa" voor staat. Het is een feit dat de cijfers voor de 18de eeuw preciezer zijn dan voor de 17de eeuw.

1685	1258	839	2098 (+4,9%)
1692 ⁴²	1400		
1745	1650	850	2500 (+19,5%)
1755	1900	978	2878 (+15,1%)
1778-'84	2400	1236	3636 (+26,3% ⁴³)

Uit deze cijfers kan men de leerlingenaantallen bij benadering afleiden als men weet dat voor de toenmalige leeftijdsopbouw het aantal kinderen tussen de 7 en 14 jaar - zowat de potentiële schoolgangers- zowat 17 per 100 inwoners moet bedragen hebben⁴⁴, of iets meer dan één vierde van de communicanten.

In het midden van de 17de eeuw vertoont de bevolkingsevolutie een kleine daling (3,7%) die ongeveer 30 jaar later reeds blijkt opgehaald te zijn. Waarschijnlijk was deze daling te wijten aan plaatselijke misoogsten en epidemieën. Vanaf 1685 valt een voortdurende groei van de bevolking op te merken. Dit was trouwens voor geheel Vlaanderen het geval in tegenstelling tot Brabant⁴⁵. Zoals wij in de tabel kunnen nakijken, volgt Lichtervelde getrouw deze algemene trend.

HET SCHOOLGEBOUW - HET KLASLOKAAL

Ook in de 18de eeuw scheen de overheid zich vrijwel nog niet te interesseren voor de plaats of het lokaal waar les gegeven werd. Bisschoppen en dekenen wensten in de eerste plaats te voorzien in enige vorm van onderwijs en lieten bijgevolg het probleem van de huisvesting over aan elke parochiale gemeenschap. Was de schoolmeester geen koster, dan moest wel ergens een kamer gehuurd worden, tenzij hij zelf een ruime woning in huur of eigendom bezat. Een kamer werd in alle geval gehuurd door Joannes Vanneste die zich tevreden stelde met "een camer gepacht tot houden van de schole⁴⁶". Zo ook deed Joannes De Coene die een kamer gebruikte bij Joannes Baert. Zie verder in de bijlagen.

Een afzonderlijk schoolgebouw zal wel eerder grote uitzondering dan regel geweest zijn.

⁴² Het Bisdom Brugge, p. 144

⁴³ L. DEPOORTERE, tabellen p, 6,7 en 8.

⁴⁴ Het Bisdom Brugge, p. 146.

⁴⁵ C. VANDENBROEKE, Sociale geschiedenis van het Vlaamse volk. Beveren, 1981, p, 17: "De demografische expansie lijkt namelijk in Vlaanderen gestart te zijn tegen het einde van de 17de of het begin van de 18de eeuw."

⁴⁶ RAB, Brugse Vrije Registers, nr. 8104.

Over de inrichting van het klaslokaal weten we eveneens zeer weinig. Het bewaarde iconografisch materiaal in verband met het volksonderwijs toont veelal een losse, ja zelfs een wanordelijke toestand⁴⁷. Het valt op dat er praktisch altijd een tekort aan zitplaatsen is, zodat sommige leerlingen hier en daar gezeten zijn. Voor Lichtervelde werden geen rekeningen gevonden over uitgaven van schoolbanken noch stoelen⁴⁸.

J.B. Van Lokeren schrijft in zijn boekje “De Prochiale Schole” dat in elk klaslokaal volgende zou moeten aanwezig zijn een kruisbeeld, een wijwatervat, een prent van hel of vagevuur en liefst nog enkele stichtelijke prenten⁴⁹.

Het feit dat men in de rekeningen niets of bitter weinig vindt over didactisch klas-materiaal noch over bemeubeling, laat vermoeden dat de onderwijzer en leerlingen zich met weinig moesten tevreden stellen.

ONDERWIJZERS TE LICHTERVELDE

In 1705 is meester Vanneste, die toen reeds 10 jaar dienst had, nog steeds in dienst, we lezen immers “Meester Joannes Vanneste vint goed over eenen jaerlyxchen toelegh ter causen van het leeren van de arme kynders deser prochie, verschenen meye seventhien hondert vyfve, de somme van 2 P. 10 Sch. Gr.⁵⁰”

Meester Vanneste had ook, wat men zegt “een mooie pen”. Hij was schrijver van de St.-Sebastiaans Handbooggilde, gesticht in 1554 en uit de tekst zelf van het gildeboek weten we dat hij in dat register eveneens al de wapens en de “fraeigheden” te-kende die er in voor komen⁵¹.

In 1709 krijgt Lichtervelde als koster-organist Ferdinandus Ignatius Everaert⁵². Het is praktisch zeker, dat, met de aanstelling van organist Everaert, het eerste orgel in onze kerk in gebruik wordt genomen. Later, naar alle waarschijnlijkheid in 1713, wordt Ferdinandus Everaert als tweede onderwijzer aangesteld. Meester Everaert houdt school in een woning -eigendom van de Prochie- gelegen noordzijde van de hoek Potterie- en Hoogwielkestraat, thans kapsalon Ann Vandecasteele⁵³.

In 1716 richt koster-onderwijzer Everaert een schrijven naar het Bestuur “der Prochie ende Baronnie” van Lichtervelde om mede te delen dat het kosterhuis dat normaal

⁴⁷ Zie o.a. NAGN, dl. 7, p. 265, 268 – 269.

⁴⁸ Het Bisdom Brugge, p. 249

⁴⁹ Ibid. p, 249

⁵⁰ Manuscript C. Sintobin, p. 5

⁵¹ Ibid, p. 5

⁵² Zie bijlage de familie Everaert .

⁵³ Kad. Sie F 154 02 - Manuscript C. Sintobin, p. 5

ook als school moet dienst doen in een erbarmelijke toestand verkeert⁵⁴. Het is "... van alle zijden vervallen, doorluchtigh van daecke en immers gans onbequaem tot weren van water en wijnt, dit alles tot groote schaede en ongherustheyt van den suppliant." Hij hoopt het herstel te zien gebeuren "uut casse van de generaliteyt⁵⁵."

In 1717 het laatste dienstjaar van meester Vanneste, komt concurrentie opdagen. Een zekere Joannes De Cock was begonnen school te houden zonder aanvraag noch toelating. Hij onderwees ook tegen minder geld. Daarop schrijven de twee onderwijzers Vanneste en Everaert een protestbrief naar de baljuw, burgemeester en schepenen van Lichtervelde: "... omdat dusdanighe schoolmeesters (zoals De Cock) verminderen den ordinair loon van leeren ...⁵⁶"

Er volgt een onderzoek. De Cock moet zich verantwoorden voor de heer van Lichtervelde, baron Louis van Haveskercke. Verscheidene getuigen worden onderhoord. De discussie tussen de baron en de onderwijzer moet levendig geweest zijn. De Cock heeft de baron hard aangesproken, hem "aengesegt eenighe insolentien ende pertinentien". Hij moet "desisteren" (ophouden) van school te houden tot dat hij gheadmitteert weze ingevolghede placcaten". Verweerder weigert, "gezien" zegt hij "hij schole houdt om zijn cost te connen verdienen..., dat hij woont in een liber landt". Hij besluit met te zeggen "mijnheer, hebt gij gelt om te procedeeren, ick heb er oock."⁵⁷

Hoogst waarschijnlijk had de brief van de twee onderwijzers resultaat, want nergens komt de naam De Cock nog ter sprake. Dat het iedereen zo maar niet toegelaten is om school te houden, ondervindt ook Jacobus Boeckaert die in 1718 een school wilde openen. Hij vroeg daartoe de toestemming aan bisschop Van Susteren, maar de bisschop was van oordeel dat schoolhouden in de eerste plaats tot de taak van de koster behoorde en zolang deze voldeed, hij de noodzakelijkheid van een andere onderwijzer niet inzag. "Ghesien dese requeste ende daerover ghehadt het advis van den heere pastoor van Lichtervelde, onsen landtdeken van 't district Thourout, ende het selve gheconsidereert, alsoock de goede bequaemheijdt van den coster van de voorseijde prochie van Lichtervelde de schoole houdende ghelijck de costers in 't selve district ghewoon sijn, tot lof ende satisfactie, verclaeren wij dat wij tot noch toe niet en connen consentiren in 't versoeck alhier ghedaen."⁵⁸

Zo kreeg koster-onderwijzer onrechtstreeks een pluimpje voor zijn werk dat hij kon volhouden tot 1775, dus ongeveer 58 jaar lang⁵⁹. Voor zover wij weten was hij de re-

---

54 RAB. Gemeentearchief Lichtervelde, nr. 112

55 Uit de kas van de gemeente - zie bijlage .

56 Zie bijlage

57 Zie bijlage

58 AE, B48 (22.2.1718),f. 271 r + v

59 AE, B 68 (1775), f.133

cordhouder. Dat hij de geloofsbelijdenis had afgelegd weten wij uit het bisschoppelijk verslag van 1745⁶⁰. Kort na het indienen van zijn aanklacht tegen Joannes De Cock, n.l. in 1718 overlijdt hij, na 23 jaar dienst⁶¹. De vacante plaats wordt aangevraagd door Gregorius des Camps, schoolmeester te St.-Juliaan-Langemark. In zijn brief vraagt des Camps om een Franse school te mogen openen. Hij trekt de aandacht van de overheid op het feit dat hij, samen met zijn vader, ze reeds bewijzen geleverd hebben van Franstalig onderwijs, en om zijn aanvraag te argumenteren haalt meester des Camps de twee redenen aan die vroeger ook bij meester De Rynck geciteerd werden: 1. In die tijd was het Frans "in" 2. De ouders zouden hun kinderen niet meer naar Wallonië moeten sturen⁶². Zijn school zou wellicht ook bestemd zijn voor jongere kinderen dan die van Geldolphus De Rynck en niet uitsluitend franstalig onderwijs verstrekken⁶³.

De vraag stelt zich of een toenmalige parochie als Lichtervelde zo'n allesomvattende school kon gebruiken. Volgens des Camps, was de tijd daar meer dan rijp voor.

Gregorius des Camps wordt aangesteld en blijft hier werkzaam tot in 1723.

Wat er met het franstalig onderwijs gebeurde als meester De Rynck in 1684 overleed, weten we niet. Was er een hiaat, of mogen we veronderstellen dat meester Joannes Vanneste die leemte opvulde? Dat Gregorius des Camps een aanvraag doet om een Franse school op te richten in het overlijdensjaar van Joannes Vanneste verdedigt wellicht de tweede stelling; doch anderzijds schijnt de tekst van zijn aanvraag uit te wijzen dat er geen Franse school meer was.

Lichtervelde bleef een aantrekkingspool voor onderwijzers en onderwijzeressen, maar, zoals reeds gezegd, niet alle sollicitaties waren even succesvol. Dat ondervond ook Isabelle Pattyn die zich in 1745 als nieuwe leerkracht kandidaat stelde. Uit het antwoord van de pastoor, het enige document dat wij in dat verband vonden, kunnen wij opmaken dat zij in haar sollicitatie-schrijven wees op het groot aantal kinderen bij koster-schoolmeester Ferdinand Everaert. De vraag stelde zich dus of het niet wenselijk was geweest een aantal kinderen te laten overgaan naar 'n andere school.

De nieuwe pastoor, E.H. De Ruescas vindt het onnodig gevolg te geven aan deze aanvraag. Er is geen enkele behoefte aan een bijkomende school. Koster Ferdinand Everaert had alles in handen en deed zijn uiterste best. Er kwamen zelfs kinderen uit andere parochies. En, indien men er toch zou op ingaan en Isabelle een nieuwe school laten openen, dan kwam men over bepaalde tijd weerom in dezelfde

---

⁶⁰ Zie bijlage: verslagen

⁶¹ Zie bijlage: verslagen

⁶² Zie bijlage

⁶³ Zie bijlage

situatie terecht. Meteen krijgen wij uit de reactie van de pastoor een idee van het aantal leerlingen dat normaal in de klas van de koster zat, n.l. 50, 60 of meer⁶⁴.

Daar Isabelle Pattyn nergens meer voorkomt, menen wij dat ook zij werd afgewezen.

Dat de pastoor en koster hier aan hetzelfde zeel trokken, lijkt wel duidelijk, maar de tekst toont o.i. ook aan dat het volksonderwijs te Lichtervelde in die periode toch een bloeiende zaak kon zijn.

25 jaar later moet de situatie nog even aantrekkelijk zijn geweest. Een vreemdeling n.l. Joannes Coene kwam Lichtervelde bewonen en begon er in 1770 een school te houden zonder toelating. Hij had in zijn illegaal schooltje zeker geen tekort aan leerlingen "soms wel twintigh in getalle". Maar, ongunstige inlichtingen over hem waren ter ore van de bailliu gekomen; hij was n.l. voor "valscheden en andere faiten"⁶⁵ veroordeeld en uit Vlaanderen gebannen geworden. De bailliu deed hem in hechtenis nemen en voor de Vierschaar (plaatselijk gerecht) brengen. De schriftelijke beschuldiging van de bailliu zegt dat "sekere Joannes Coene, alhier vremde, sigh verstit hadde van binnen dese prochie ten huuse ende in de camer van Jan Baert, publicquelyck kinderen te leeren."⁶⁶

In het jaar 1775, volgde zijn ook al niet meer zo jonge zoon Bernardus Everaert zijn vader op als koster, onderwijzer en organist. Zoals zijn vader werd ook hij door de bisschop aangesteld maar vroeg daarna de goedkeuring en de bevestiging van deze aanstelling aan het college van burgemeester en schepenen⁶⁷. Voor zijn werk werd hij door de "prochie" vergoed. De bedragen die hij ontving, bedroegen nu eens meer dan 3 pond, dan eens meer dan 4 pond grooten. Daarin was meestal de levering van boeken en papier begrepen. Bernardus Everaert vinden we voor de laatste maal in 1794 in de bronnen vermeld⁶⁸.

Zo naderen we de Franse tijd, een periode waarin de ambten veelvuldig van titularis veranderden naar gelang de politieke wind in Parijs een andere richting nam. Van onderwijzen kwam er niet veel terecht en bronnen zijn uiterst schaars. Aanvankelijk bleef alles echter nog zoals het was.

Zo hielden, in 1794, naast koster Bernardus Everaert, Pieter Ambrosius Claeys met zijn huisvrouw school, vermoedelijk voor het leren van arme meisjes, want, naast spellen en de catechismus leerden ze ook garen spinnen. In 1794 kregen ze daarvoor acht pond grooten⁶⁹ en in 1796 zeven pond vijf schellingen en tien grooten⁷⁰.

---

64 Zie bijlage

65 RAB. Gemeentearchief Lichtervelde, nr. 112 (8)

66 Zie bijlage

67 RAB. Gemeentearchief Lichtervelde, nr. 15 (register van besluiten, 1778)

68 Ibid., nr. 124

Ambrosius Claeys wordt er betaald “over door syne huysvrouwe geleert te syn verscheyde aerme kinderen deser prochie zoo int spellen, leezen in de boeken, catechismus als andere met leveringhe boeken; bovendien ook leeren gaeren spinnen etc...”⁷¹

In 1796 werd Ivo Everaert genoemd als koster, onderwijzer en klokluder⁷². Zo blijft het koster-onderwijzersambt in de familie. Hoelang hij aanbleef is onbekend. Of hij na het concordaat in 1801 nog koster was, hebben wij niet kunnen achterhalen.

Omstreeks 1800 staat een zekere Emmanuel Tanghe geboekt als “maître d’ école”. Hij was eigenaar van het huis, café “De Zwarte Leeuw” gelegen op de noordwesthoek van het kerkplein⁷³. Of hij dààr werkelijk school hield is niet bekend⁷⁴.

Met de Franse overheersing krijgen we op 5 september 1797 de conscriptiewet, en vijf dagen later de verplichting van alle ambtenaars tot de fameuze eed van trouw met priester- en godsdienstvervolging. Het jaar daarop hebben we de Boerenkrijg. In die periode zal van onderwijs natuurlijk wel niet veel in huis komen. We vinden er trouwens, buiten deze van de heer Tanghe, ook geen enkele bron die ons enige inlichting kan geven.

ALGEMEEN BESLUIT

Op het einde van de 18de eeuw was het intellectuele peil van ons volk bedroevend laag. In de streek van Kortrijk ondertekenden toen bijna twee derden van de brudegoms en zes op zeven bruiden hun huwelijksakten met een kruisje en tijdens de Franse tijd werd het lager onderwijs nog meer verwaarloosd en nam het analfabetisme nog toe⁷⁵.

---

69 Ibid.

70 Ibid., Brugse Vrije Registers. nr. 8170.

71 RAB. Gemeentearchief Lichtervelde, nr. 124, p. 49 en Brugse Vrije Registers, nr. 8170, p. 19v.

72 Ibid., Brugse Vrije Register, nr. 8170.

73 Eén van de huizen voor de kerk, verdwenen ingevolge het dynamiteren van de kerktoren in oktober 1918.

74 C. Sintobin, manuscript, p. 7

75 Dr. MARIA WELLENS, Serafijn Vermote, p. 27

HET ONDERWIJS TIJDENS DE FRANSE OVERHEERSING⁷⁶

Gans het opvoedingswerk van de Kerk, in ons Land verricht sedert meer dan 500 jaar, zou thans vallen onder de vernielingsbijl van de Franse regering. De Staat zou voortaan de taak van de Kerk overnemen in de leiding van het onderwijs: de Rede moest de plaats van 't geloof, de Burgerzin die van de opvoedende waarde van de godsdienst innemen. Leken onafhankelijk van de Kerk zouden als onderwijzer de jeugd opleiden.

De nieuwe instellingen, gans het bestuursapparaat, de wetten, ook de scholen kwam men verfransen, d.w.z. men aanzag ze als een werktuig om niet alleenlijk de Franse taal aan te leren, doch vooral om hun nieuwe denkwijze en visie op het leven, vrucht van de Revolutie, aan onze bevolking op te dringen.

De Staat vernietigde àl de scholen van het Oud Regime en trachtte een volledig systeem van onderwijs in te richten in dienst van de politieke doelstellingen.

Godsdienst en Vlaamse taal werden van het programma geschrapt. De uitleg van de "Republikeinse catechismus", het aanleren van de "Franse taal" en "het vieren van de verplichte feestdagen" stonden bovenaan op het programma van de lagere school.

Behalve de Burgerij kende de grote meerderheid van 't volk -de landbouwers en de werklieden- niets dan haar plaatselijk dialect. Nu kreeg het volk geen kans meer om in eigen taal te lezen zodat in 1814 bij het einde van de Franse Overheersing de bewoners zeldzaam waren die nog behoorlijk konden lezen en schrijven. Daarbij, ons volk was gelovig, had eeuwenoude gewoonten en een onderwijstraditie waarvan het hield. Het kon het nieuwe plan van opvoeding niet goedkeuren. Het toonde een onoverwinnelijk wantrouwen tegenover de "nieuwe" scholen en trachtte de pogingen tot ontvoogden en ontchristenen te ontwijken. Door de beruchte nieuwe schoolwet van 3 brumaire an IV (=25 okt. 1795) moesten één of meerdere lagere scholen gesticht worden in elk kanton. Deze schoolwet moest in België toegepast worden vanaf 25 januari 1797.

De "gemeentelijke" onderwijzers werden benoemd door de "Centrale administratie" en stonden onder het toezicht van het gemeentebestuur wier afgevaardigde tweemaal in de maand op niet aangeduide tijdstippen de school moest bezoeken. De schoolopziener die een gemeenteraadslid kon zijn en soms ongeletterd, moest toezien of de onderwijzer:

- de verplichte leerboeken in handen gaf van de leerlingen, o.a. "Grondbeginselen der Republikeinse Opvoeding" ook "Republikeinse catechismus" genoemd.
- Onderricht gaf in de Franse taal.
- De verplichte feestdagen vierde.

---

⁷⁶ Naar M. DEWAELE in het tweemaandelijks tijdschrift Bachten de Kupe, 30ste jaargang nr. 6. p. 179

- Zijn naam “citoyen” in ere hield door overal te ijveren voor de doelstellingen van de Franse Republiek en regelmatig aanwezig te zijn in de “Tempel van de Wet” op de “Decadi”, de wettelijke wekelijkse rustdag.

De onderwijzer in gebreke kon bij het Departementsbestuur aangeklaagd en afgezet worden.

Na de royalistische staatsgreep van 4 september 1797 verscherpte het toezicht over het onderwijs: van alle leerkrachten werd “de eed van haat aan het koningschap en de trouw aan de Franse republiek” geëist. Laten wij de pogingen nagaan van de Centrale Administratie van het Leiedepartement om de Franse wetten in ons land te doen toepassen. Op 15 messidor an IV (3 juli 1798) nam de Centrale Administratie van het Leiedepartement volgend besluit:

“Gezien art. 1 van de wet van 3 brumaire an IV dat in ieder “kanton” een primaire school zal ingericht worden; besluit;

Art. 3. De Gehugten in deze voorgaenden artykel (=art. 1 en 2) niet benaemt moeten de Scholen naestgelegen van hun Dorp Frequentteren.

Art. 10. De Municipale Administratien zijn belast van de Primaire Scholen binnen hun gebied op alle maniere spoediglijk veerdig te maeken en aen te stellen, en met allen iver het uytvoeren dezer”.⁷⁷

---

⁷⁷ R.A.B. - F.F.H. nr. 2927

Bijlagen

Brief van koster-onderwijzer Ferdinand Everpert, gericht aan zijn overheid, met de bede zijn schoolhuis te willen herstellen⁷⁸

(Op gezegeld papier van vier schellingen - jaar 1716)

Aen myn heeren Bailliu Burchmeester
ende Schepenen der prochie ende
Baronnie van Lichtervelde

Supplierende verthoont revenentelijck Ferdinandus Everaert coster van alhier hoe hy om te volcommen aen syne plicht alsoock omme te ghenieten het emolument ghelyck de voorgaende costers van alle tyden hebben ghenoten geerne soude continueren in het scholieren en de leeren lesen en schryven van de kynderen deser voornomde prochie waertoe hem ontbreekt eene bequaeme plaetse omme deselve leeryngen te pleghen als synde van alle syden vervallen doorluchtich van daecke en imers gans onbequaem tot keeren van waeter en wynt boven dat de vierstede ofte cave van het selve costereel huys is gheborsten ende van een ghescheurt sulcx dat het selve huys en schole dagelicx perykel lyt van door het vier in assen te verbranden dit alles tot groote schaede en ongerustheyt van den suppliant waer omme hij hem als oock om te voorkomen de schaede die dese prochie lyt en staet te lyden keert tot Ul heeren.

Deselve biddende believe ghedient te syne gheconsidereert de nutticheyt van de selve schole als oock suppliants recht als coster van deselve te pleghen selfs ter exclusie van andere de voorn. plaetse van oudts daertoe ghedient hebbende ten minsten tot stellen buitten waeter en wynt ende omme te voorkomen meerdere schaede soo aende prochie als aen den suppliant de selve cave oock te doen stellen buitten perykel dit alles uyt casse van de generaliteyt ofte anders soo Ul sult vynden te behooren.

Mits Uedl. dt w

F. J. Everaert

---

⁷⁸ RAB. Gemeentearchief Lichtervelde. nr. 112 (1)

Klachtenbrief van de twee in dienst zijnde onderwijzers tegen het ongeoorloofd optreden van een derde onderwijzer⁷⁹

Op gezegeld papier van vier schellingen – 1717

Aen myn heeren bailliu Burghmeester
ende Schepenen der prochie ende
Baronnie van Lichtervelde

Verthoont reverentelyck Joannes van Neste ende Ferdinandus Ignatius Everaert coster der prochie van Lichtervelde beyde scholemrs der voorse prochie hoe dat sekeren Joannes de Cock hem jacteert van te willen publijcque schole houden om t'onderwysen de kinderen binnen de voorschreven prochie tot grooten nadeel van de supplianten hier toe principelijck gheautoriseert ende gheapprobeert van die het behoort, ende dat sonder gheadmitteert te sijn van den heef Landt Deken ofte Heeren van de plaets als oock sonder ghedaen te hebben de professie en belijdinghe van 't geloove directelijck jegens d'ordonnantie van onse Aertsheertoghen Albertus ende Isabella ghesloten ende ghearresteert in de Synode Provinciael van Mechelen int jaer 1607, alwaer arlo primo is gheordonneert dat het niet en is gheoorlooft, ofte geoorloft en sal wesen aen wien het oock sy schole te houden om t' onderwysen eenighe kinderen al eer hij daer van oorlof sal hebben vercreghen van den scholaster der plaets indien daer eenen is, ende elders van den Landt Deken, ende oock mede van den officier principael naer dien het van 't goetd leven Religie bequaemheyt ende wijsheijdt volcommentlyck sal hebben ghebleken

Seer ootmoedelyck biddende dat deselve believe ghedient te wesen gheconsidereert het gone voorschreven van niet te admytteren den voorseyden Joannes de Cock tot schoolm (eester) principalyck daer het niet en consteert van syne bequaemheijdt bij declaratie van den heer Landtdeken ende dat dit streckt tot groot nadeel vande supplianten die tot noch toe soo sy betrouwen altijd volcommien hebben aen hun debvoir, ende dat twee schoolmrs meer als ghenoeghi syn om te onderwysen de jonckheydt, daer—en—boven om dat dusdaenighe schoolmrs verminderen den ordinairen loon van leeren ghelyck den voorseyden de Cock alreeds gheloopen heeft de prochie rondt presenterende voor minderen prys te leeren alle welcke streckt teghen alle goede policie d'welcke doende

Joannes van Neste
F I Everaert 1717

---

⁷⁹ RAB. Gemeentearchief Lichtervelde. nr. 112 (3)

Getuigenverhoor, inzake het ongeoorloofd optreden van een derde onderwijzer

Gezegeld papier van 4 schellingen – 1718

Wettelicke informatien ghehoort beleedt ende ghenomen bij eugenius logghe ende adriaen de busschere schepenen der baronnie ende prochie van Lichtervelde ten versoucke van mher lowijs van haveskercke baron van lichtervelde etc. causa officie nopende eenighe insolentien ende impertinentien aen den voornoemden heere baron op den 16en maerte 1718 aengeseyt bij sekeren joannes de cock fs Martens inwoonder alhier ten huysse van eerw. heere ende meester theodoor de doncker deken van de christenheynt in het district van thorout ende pastor deser prochie naedien heml (ieden) ghebleken was vande daedinghe aen de naerschre (ven) oorconden per affirmatie van jacob van de Kerckhove leste amman, desen 18en maerte 1718

1. Maerten van de kerckhove fs wouter oudt omtrent de 56 jaeren offi (cier) deser prochie oorconde ghehoort ende gheexamineert partie niet bestaende

Seght tuyghit ende verclaert onder solemnelen eide in onse handen ghedaen waeragtigh te wesen dat hij op de 16en maerte 1718 onbouden gheweest hebbende van wegghen mher lowijs van haveskercke baron van lichtervelde ten huysse van eerw. heer deken van de christenheynt int district van thorout ende pastor van 't voorseyde lichtervelde aldaer commende heeft ghesien bij den voornoemden heere Joannes de cock fs maertens, welcken heere afvraeghende aen den voorseyden Cock ofte hy soude desisteren van te houden schole tot dat hij soude gheadmitteert syn inghevolghe de placieten van de mats (majesteit) heeft verantwoort dat hij niet en soude desisteren, dat hij wilde schole houden om sijnen cost te connen verdienen, ofte wel dat men hem den cost moste toesenden, ende als wanneer hy soude moeten desisteren, dat den heere moste thoonen syn reght, dat hy woonde in een liber landt, seggende mijnheer hebt ghy ghelt om te procederen, ick hebber oock

verclaerende den depositant voorts dat den voornomden joannes de cock seghde mijnheer ghy sult het beclaeghen, doet dat ghy cont. Ick en sal niet desisteren met vele andere discoursen van impertinentie

ghevende den depositant voor reden van wetenschap dat hy aldaer present synde alle tghonne voorsch (even) alsoock heeft ghesien ende weten ghebeuren sluytende hiermede syne depositie die hij naer lecture heeft ondertee (ckend) date als voren

dít is + t maercq

maerten van de kerckhove fs wouter

2. Marije Vermout filia guill. haer selfs vrouwe synde bij competente oude van omtrent de vichtigh jaeren partie niet wesende oorconde ghehoort ende gheexamineert

Seght tuyght ende verclaert onder solempnelen ede in onse handen ghedaen waerachtigh te wesen dat mher lowijs van haveskercke baron van lichtervelde ten huuse van eerw. heer deken van (de) christenheyt in het district van thorout ende pastor deser prochie ontboden hebbende joannes de cock fs maerten op den 16 maerte 1718 aen den welcken hij afvraeghende ofte hij oock soude desisteren van te houden schole tot dat hij soude gheadmitteert syn inghevolghe de plackaeten van de mats (majesteit) heeft geantwoordt dat hij niet en soude desisteren, dat hy wilde schole houden om sijn cost te connen verdienen ofte wel dat men hem den cost moste toe senden ende als wanneer dat hy soude moeten desisteren dat den heere soude moeten thoonen sijn reght, dat hij woonde in een liber landt, segghende mijn heere hebt ghij ghelt om te procederen, ick hebber oock

verclaerende voorts dat den voorn. joannes de cock aen den voorseyden heere seyde mijn heer ghy sult het beclaeghen repeterende mijn heer doet dat ghy cont. Ich en sal niet desisteren met veele andere discousen van impertinentien verclarende voorts dan den selven cock niet willende desisteren, den voornoemde heere heeft ontboden twee van syne officieren ende ghecommen synde heeft den voorn. heere in presentie van sel (ve) officieren maerten van de Kerckhove, ende hilarius van thournoult andermael ghevraeght aen den voorseyden Joannes de cock ofte hy wilde desisteren denwelcken antwoorde niet te willen desisteren repeterende vele van het voorgaende

ghevende de deposant voor reden van wetenschap dat sij wonende met den voorn. heer deken alle tselve alse heeft ghehoort ende ghesien, sluytende hiermede dese depositie die sy nae lecture heeft ondert. date als vooren

marij vermout

3. hilarius van thournoult fs boudewyn oudt omtrent 39 jaeren off (icier) deser prochie, partie niet bestaende, oorconde ghehoort ende geexamineert

seght tuygt ende verclaert onder solempnelen eede in onse handen ghedaen waeragtigh te wesen dat hy op den 16 maerte 1718 ontboden gheweest hebbende van wegghen mher lowijs van haveskercke baron van lichtervelde ten huuse van eerw. heer deken van de christenheyt van het district van thorout ende pastor van 't voorseyde lichtervelde aldaer commende heeft ghesien by den voorn. heere Joannes de cock fs maertens welcken heere afvraeghende aen den voors. joannes de cock ofte hy soude desisteren van te houden schole tot dat hy soude gheadmitteert syn inghevolghe de plackaeten van de mat (majesteit) heeft gheantwoordt dat hy niet en soude desisteren dat hy wilde schole houden om synen cost te connen verdienen ende

alswanneer hy soude moeten desisteren dat den heere soude moeten thoonen syn reght, dat hy woonde in een liber landt seggende mijn heer hebt ghy ghelt om te procederen Ick hebber oock.

verclaerende den deposant voorts dat den voorn. joannes de cock seyde mijn heer doet dat ghy cont Ich en sal niet desisteren met veel andere discoursen ende impertinentien

ghevende den deposant voor reden van wetenschap tghonne hiervooren gededuceert ende dat hy aldaer present synde tghonne voorschr. alsoo heeft ghehoort ende weten ghebeuren sluytende hiermede syne depositie die hy nae lecture heeft ondert. date als vooren

dit is + t maercq

hilarius thournoult

4. Jof (frouw) anna de rycke fl (filia) mahieu oudt omtrent de 27 jaeren jonghe doghter woonende ten huuse van heer deken ende pastor, partie niet bestaende, oorconde ghehoort ende gheexamineert

seght tuyghit ende verclaert onder solempnelen eede in onse handen ghedaen waeragtigh te wesen dat mher lowijs van haveskercke baron van lichtervelde en ten huuse van eerw. heer deken van de christenheyt in het district van thorout ende pastor deser prochie ontboden hebbende op de 16 maerte 1718 Joannes de cock fs maertens aen den welcken hy afvraeghende ofte hy soude desisteren van te houden schole tot dat hy soude gheadrnitteert sijn inghevolghe de placacten van Maj. heeft geantwoordt dat hy niet en soude desisteren dat hy wilde schole houden om synen cost te connen verdienen ofte wel dat men hem den cost moste toesenden ende als wanneer hy soude moeten desisteren dat den heere soude moeten thoonen syn reght dat hy woonde in een liber landt segghende mijn heer hebt ghy ghelt om te procederen. Ick hebber er oock

verclaerende voorts dat den voorn. Joan. de cock aen den vorseijden heer baron seyde, mijn heer ghy sult het beclaeghen met andere menassen repeterende mijn heer doet dat ghy cont Ich en sal niet desisteren met veele andere discoursen van Impertinentien

verclaerende voorts dat den selv. cock niet willende desisteren den voorn. heere heeft ontboden twee van syne officieren ende ghecommen synde heeft den voorn. heere in presentie van selv. officieren maerten van de kerckhove ende hilarius van thournoult andermael gevraeght aen den voorn. Joan. de cock ofte hy wilde desisteren, repeterende veele van het voorgaende

ghevende de deposant voor reden van wetenschap alle tghonne hiervooren ghededuceert ende dat sy woonende met den voorn. heer deken alle 't selve alsoo heeft ghehoort ende weten

ghebeuren sluytende hiermede haere depositie die sy nae lecture heeft onderteeckent. date als vooren

Anna De rycke

Aldus de bovenschreven Informatien ghehoort ende ghesloten by de ghonne ten daeghe maende ende jaere als in de prohemie ons to (oorconden)

My als greffier present

Eug. Logghe

1718

f decuypere

adryaen de busschere

Heemkundige kring Karel Van de Poele

Brief door de heer Gregorius des Camps gericht aan de heer Baron d' Haveskercke met de vraag om een Franse school te mogen openen⁸⁰

1718

*Aen den seer edelen ende weirden heer mher Louys
d'haveskercke burghgrave van watervliet, baron van
Lichtervelde, heere van Swevezele etc.*

*Suplierende verthoont seer ootmoedelick franciscus gregorius fs andries des Camps wone-
nende met synnen vaeder die jeghenwoordigh fransche schoolemeester is tot S. Juliaens bin-
nen de prochie van Langhemarcq hoe den supliant deselve fonctie met synnen vaeder exer-
ceert zoo daenigh dat hij de kinderen met eene goede maniere leert lezen, schrijven, d'ortho-
graphia ende arithmetica zoo int frans, als vlams: oock in de beginselen der latynsche tale
ende den supliant al reede is hebbende zyns vaeders: suvivande die beloont is met een pinti-
oen van elf ponden grooten vlamsch by jaere ende bovendien vry van alle tauxatien imposi-
tien, contribuytien ofte coninghl. vraeghen zoo in oorlooghe als in pays maer niet teghen-
staende dies den supliant verwitticht synde datter diversche persoonen van lichtervelde zeer
genegen zyn tot thebben van eene fransche schole vermits dezelve dient tot een verciersel der
prochie ja vorabel van alle d'inwoonders ende nuttigh voor alle ampten ghelyck het gheble-
ken hadt in den tyt van ghidolphus de rynck zl. me. (zaliger memorie) wanneer de paro-
chiaenen niet en mosten zenden hunne kynderen naer twalsch landt, daer men maer en
leert eene slechte botte verworpen taele, den supliant is oock gheneghen tot de zelve prochie
vermits de voorgaende fransche schole van den voorschreven de rynck zeer vermaert was de
welcke den supliant verhoopt in haeren voorighen luyster te bringhen oorsaecke waerom den
supliant hem keert tot ulieden edt.*

Mijnheer

*Biddende ootmoedel (yck) believende ghedient te wesen den supliant toe te stemmen van
alhier te houden eene fransche schole, mits hein belonende met een ghelyck pinsoen ende
vrijheden als voorl (eden)*

fg descamps

Onderaan de brief had Baron d'Haveskercke zijn opmerking geplaatst in een franse
"apostille"

---

⁸⁰ RAB. Gemeentearchief Lichtervelde. nr. 112

*Avant de disposer sur le continu de cette requette soit montrés a ceux du magistrat de
lichtervelde, pour rendre leur advys deans quatorze jours ouy ceux qu'il appartient.*

fait à bruges le 21e janvier 1718

Louys d'havekercke baron de lichtervelde

Heemkundige kring Karel Van de Poele

Brief van E.H. Pastoor D.M. De Ruescas tegen het openen van een school door Isabelle Pattyn⁸¹

(3 juli 1745).

Aen de Heeren Bailliu Burg. En
Schepenen der heerlyckhede ende
baronnie van Lichtervelde

Ingesien het verthoonde van eenighde alhier ingesetene, nopende de saecke van Isabelle Pattyn sijnde: bij haer schoole te mogen houden oock gelet op het appointment van ulieden op het vernoomde verthoonde verleent in date den 19 juni 1745. En segge niet te kunnen begripen, 't sedert wanneer Ferdinandus Everaert, hier met vollen lof, en groot profijt der kinderen van dese en verscheijde andere prochien in de dertigh jaeren publijcke schoole gehouden hebbende, hij onbequaem soude geworden sijn om de jonckheijdt onser gemeente met al sulcken lof en profijt voort te leeren.

Neemt dat 10 of 12 kinders ievers met meerder attentie kunnen geleert worden, als elders 40, 50 of meer in getal. Dese reden dunckt mij geenszins genoeghsaem om toe te staen het versoeck hier boven, en bij requeste uytgedrukt. De 10 of 12 kinders immers metter tijdt aen gegroeijt sijnde tot 30 of 40, en alsdan 500 haestelijck of met sulcke groote besondere attentie niet konnende geleert worden, gelijk sij wierden, als sij maer 10 of 12 waeren. Soude het selve wederom kunnen verthoonen van den eersten, tweeden en derden eenen vierden en alsoo meermaels met nieuwe beroerten in ons gemeente. Om welcke te prevenieren draeght mijn advys hier niet te beginnen, sulckx geenen noodt vereischende dogh alles te laeten als vooren.

D.M. de Ruescas
Pastor de
Lichtervelde
3 juli 1745.

---

⁸¹ RAB. Gemeentearchief Lichtervelde. nr. 112 (6)

De vierschaar van Lichtervelde neemt in 1770 het proces in behandeling tegen een vreemdeling, Coene genaamd, die beticht werd van op een onwettige manier een school geopend te hebben⁸²

Al ghesien 't collegie consenteren in het nemen preparatoire informatien, stellen daertoe dagh jeghens hedent ten twee uren naermiddagh denomeren voor commissarissen den Burgmre schepenen de Cock en de jonghe

actum int collegie ter extraordinaire vergaderinge den 14 9bre 1770, als greffier ter ordonnantie toorconden

J. Van Baren 1770

*Aen rnyen heeren Burgherneester ende Schepenen
der prochie heerelyckhede ende Baronnie van Lichtervelde*

Verthoont d'heer Jacques henry de Cuupere, Bailliu deser prochie heerlyckhede ende Baronnie van Lichtervelde dat hij by requeste van den seven en twintighsten October lestieden verthoont hadde dat by haere majesteyts placcaeten verboden was aen een ydere openbare schole te houden jonghe kinderen te leeren lesen ende schryven sonder eerst ende te vooren te wesen gheadmitteert ende gheapprobeert door den principaelen officier scholaster ende pastor van de platse op de penen daerbij ghedregghen ende dat sekeren Joannes Coene, alhier vremde sikh verstout hadde van binnen dese prochie ten huuse ende inde camer van Jan Baert publicquelyck kinderen te leeren lesen ende schryven daerby ghetendeert ten eynde hij door 't lieden heeren gheinterdiceert soude geworden hebben in het toecominnende noch schole te houden ende ten eeuwigen daeghe te worden ghebannen buyten dese prochie dat niet jeghenstaende dies hy noch bleef continueren soo verre dat aen den verthoonder ter ooren ghecomen is dat den selven Joannes Coene gheboortigh van de prochie van ouckene om verscheyde valscheden ende andere faiten ledent eenighe maenden ter casselrye van ipere is ghegeeselt ghebrandtmercht met een strop aen den hals mitsgaeders ghebannen uyt Vlaenderen ende ghelyck sulcke vaghebonden dienen ghestrafft ende ghebannen te worden heeft den verthoonder bij provisie hem ghedaen ghyselen ende ghestelt in secure platse waerom hy geirne door ulieden heeren soude nemen preparatoire informatien, is oorsaecke bij hem keert tot ulieden heeren

Ten eynde van ghedient te wesen te consenteren in het nemen informatien preparatoir omme t' eynden van dien over te leveren aen het hooftcollegie 's lants van den vryen

Twelcke doende ets toorc (onden)

---

⁸² RAB. Gemeentearchief Lichtervelde. nr. 112 (8 - 10 - 12 - 14)

J De Cuupere

1770

oooooooooooooooo

actum den 14 9bre 1770

In Collegie vergaedinghe

Ten selven daeghe voor ons, gecompareert ende gebrocht zijnde sekeren vremdelyncck sikh noemende Joannes De Coene alhier in bewaerenisse zittende wiert aen hem afgevraeght wanneer hy hier is commen wonen denwelcken geantwoort heeft, dat hy hier is ghecommen den dyssendagh in de kermisweke ofwel den woensdagh. aen hem gevraeght synde of hy alhier schole gehouden heeft verclaerde dat jae.

Ende aen hem gevraeght synde wat hy gedaen hadde voor stijl of ambacht eer hy hier is commen wonen verclaerde den tijdt van omtrent vier jaeren in alles schole gehouden theben somtijds ter prochie van Ledeghem somtijds ter prochie van Ouckene en somtijds tot Rumbeke altijdt op alle die prochien onder d' heerlyckhede van den haeselt.

Ende aen hem gevraeght sijnde sijnen ouderdom verclaerde te zijn oudt omtrent Een en dertigh jaeren gebortigh te zijn van de prochie Ouckene sijnen vaeder noch levende ghenaeemt wordt Joannes De Coene woonende ter prochie Ouckene en syne moeder genaemt was marie vandenbroucke.

Ende aen hem ghethoont zijnde seker attestatie van de 7 7bre 1770 by ons gheparapheert ende gevraeght zijnde van wie hy die gehadt hadde verclaerde dat hij die waerschijnelijck met noch andere papieren van sijn vader gehadt hadde. Ende van de kinders inde schole geleent is gheweest maer tselve niet geheel wel en can seggen.

Voorts aen hem gevraeght zijnde of het niet waer en was dat hij op den 14 Juli 1770 binnen de stadt van Ippe van wegghen 't officie der casselrye van Ippe is gegeeselt en gebrantmerckt met het strop aen den hals ende gebannen buyten alle de Landen van haere Majesteyts gehoorsaemheyt onse souvereyne (Maria Theresia)

heeft geantwoort wel te weten en waer te zijn dat hy in de maent Juli lest is tot Ippe gegeeselt en gebrantmerckt dan seght niet te weten dat hy het strop aen den hals heeft gehadt ende aengaende synen gebannen zijn van wel te weten dat hy buyten de casselrye van Ippe is gebannen maer niet anders.

Ende aen hem gevraeght waer hy geweest heeft, 't sedert hy t Ippe uyt vangenisse is ghe-laeten tot dat hij alhier is gecommen verclaerde hij te hebben gheweest op de casselrye van Ippe doch verholen.

Ende naer voorlesinghe aen hem gedaen verclaerde hij bij alle tselve te persisteren en heeft dese onderteekent met syn ghewoonelyck handtzecken.

J De Coene 1770

daete als vooren

J.H. De Cuypere 1770 (Bailliu)

Jons Goddyn (Burgmeester)

Joannes de cock (Schepene)

Pieter de Jonghe (Schepene)

Onderhoor der Getuigen

Informatien preparatoire gehoort beleet ende ghenomen bij Joannes goddyn Burgmestere Joannes De Cock en pieter de jonghe schepenen, commissarissen ter adjoinctie van Jan francois van Baren greffier Nopende het houden van schole ghedaen by sekeren Joannes De Coene alhier sedert eenigen tydt vrende gecommnen ende door den heer Bailliu deser prochie op gisteren avont gegyselt ende in bewaernisse genomen ter oorsaecke men vernomen hadde hij was tot Ippe gegeeselt ende gebrantmerckt mitsgaeders gebannen dit naer voorgaende prefische van dagh gevoeght op Reqte (Requete) hedent aen den collegie ghepressenteert door dheer Jacobus henricus De Cuypere Bailliu Ende tsynen versoucke Ende naer dien Ons gebleken was van de daegyngen gedaen aen de naerschreven oorconden

Ende is daer mede voorts gheprocedeert jn der manieren naervolgende desen 14 9 1770

1. pieter goddyn filius Cornelis, oudt omtrent de vierensestigh jaeren gebortig ende landtsman ter deser prochie woonachtigh oorconde gedaeght gehoort gheeedt ende gheexamineert seght tuyghit ende verclaert op de mondelynge interrogatie van den heer Bailliu waerachtigh te wesen dat ledent omtrent de drye weken sekeren vrendelynck sijn noemende Joannes de Coene ende alhier alsnu in bewaerenisse zittende is gecommen ten huuse van Joannes baert⁸³ Ende aen den deposant geseyt heeft dat hy ter prochie van Ledeghem schole hadde gehouden Ende aen hem seyde dat hy hadde eene attestatie van 't collegie van 't selve Ledeghem die aen hem alsdan thoonende Ende dat hij Coene voorts seyde hy alhier oock kinderen soude geleert hebben of schole gehouden hebben ande savons geleert hebben Ende dat hij daertoe consent gehad hadde van den heer pastor deser prochie op welck seggen den deposant drye van syne kinderen aldaer gesonden heeft om te leeren seggende voorts dat sij seer veel vernomen ende geprofyteert hebben int leeren naer proportie van tijdt dat sy daer

---

⁸³ Joannes Baert woonde in de Kruseiksiraat, grensstraat tussen Lichtervelde en Torhout

gegaen hebben ende van syn kinders thebben hooren seggen dat hij Coene schole was houdende ende noch andere kinderen leerde.

Ende den depositant gethoont sijnde seker attestatie van den 7 7bre 1770 gheparaphieert ende alhier door den Bailliu geproduceert als bij dito Coene bevonden sijnde verklaerde hij depositant dat het is deselve attestatie die hij voorgaendelijck van hem Coene is gethoont geweest Ghevende depositant voor redenen van wetenschap de gonne hiervooren ende hieruyt resulterende verclaerende niet anders van hem te weten Ende sluytende hiermede syne depositie heeft deselve naer lecture aen hem daerbij persisterende onderteeckent met syn ghewoone-lyck handteeken.

Pieter Goddyn

2. Joseph deurinck fs mailliaert oudt ontrent acht en veertigh jaeren gebortigh ende landtsman ter deser prochie woonachtigh oorconde gedaeght gehoort gheeedt ende gheexamineert seght tuyght ende verclaert op de mondelynge interrogatie van den heer Bailliu waerachtigh te wesen dat hij ontrent den feestdagh van alle heyligen lest gepasseert, heeft hooren seggen datter alhier sekeren vremdelynck was gecommen leerende kinderen, den naeme aen den depositant onbekent ende dat dito vremdelynck zijnde den selven die alhier in bewaernisse zit ten wethuuse is gecommen s depositants huise seggende dat hij de kinderen die willen comen om te leeren lesen en schrijven soude geleert hebben ende de aerne voor niet ende dat hy depositant optselve seggenschap twee van zijne kinderen heeft gesonden ten huuse van joannes Baert alwaer dito vremdelynck woont om te leeren, seggende oock dat hy vremdelynck aen den depositant seyde dat hy hadde eene attestatie van de weth van eene plaetse alwaer hy voorgaendelyck schole gehouden hadde dan dat hy die plaetse heeft vergeten ende de attestatie niet en heeft gesien nochte daenaer gevraeght ter oorsaecke hy depositant niet en can lesen of schryven.

Ghevende den depositant voor redenen van wetenschap de gonne hiervooren Ende hieruyt resulterende verclaerende niet anders te weten ende sluyttende hiermede zyne depositie heeft de selve naer lecture aen hem gedaen daerby persisterende onderteeckent met zyn ghewoone-lyck marcq declarerende niet de connen schryven.

+ t marcq van joseph Deurinck

3 Joannes Baert filius vincent oudt ontrent de vier en veertigh jaeren gebortigh ende wer van style ter deser prochie woonachtigh oorconde gedaeght gehoort gheeedt ende geexamineert seght tuyght ende verclaert op de mondelynge interrogatie van den heer Bailliu waerachtigh te wesen dat op den 25 7bre lest is gecommen tsynen huuse sekeren vremdelynck alhier alsnu in bewaerenisse zittende sich nommende Joannes De Coene Ende dat hy aen hem

seyde hy daer geiren kinderen soude geleert hebben of schole gehouden. Ende aen hem heeft verpacht de caemer van zyn woonhuys dat hij depositant in den pacht besproken hebbende hij vremdelynck zijne kinderen moeste leeren tot meye eerst commende voor niet de selve door hem zijn geleert geworden. Ende hy vremdelynck aldaer van dan voorts heeft schole gehouden daegelyckx soo bij daege als savonds ende aldaer diversche kinderen quaemen somtijds wel tot twintigh in getalle tot dat hy op gisteren avont door den heer Bailliu is uyt gehaelt.

Verclaerende voorts dat hij vremdelynck aen den depositant geseyt heeft dat hy voorgaendelyck ter prochie van Ledeghem noch schole gehouden hadde den tijdt van drye jaeren. Ende dat hy eene attestatie hadde van t collegie van aldaer dan mits hy depositant niet en can lesen of schryven hy niet gevraeght heeft om die te zien.

Ghevende den depositant voor redenen van wetenschap de gonne hiervooren Ende hieruyt resulterende verclaerende niet anders te weten Ende sluytende hiermede syne depositie heeft deselve naer lecture aen hem gedaen daer hy persisterende onderteeckent met zyn ghewoonlyck marcq declaererende niet te connen schryven

dit is t marcq van joannes + naert

fs vincent

Aldus de bovenschreven informatien gehoort beleet ende ghenomen by de gonne ten daege rnaende jaere ende presentie als vooren daete ut ante

J.H. De Cuypere

Jans Goddyn

Joannes de cock

pieter de jonghe 1770

De origineele attestatie in desen vermeldt is door my inghet ocken

J.H. De Cuypere 1770

Het onderwijs te Lichtervelde in de visitatieverslagen

Hieronder worden alleenlijk de passages opgenomen die met het onderwijs of de onderwijzer te maken hebben.

22 juni 1745. Bisschop J. Baptist De Castiltion

Everaert, 8. *Custos proprietarius modernus est Ferdinandus constitutus illustri domino Pigmenorie⁸⁴ anno 1720. Docet orthographiam, utitur libris Cabinet, Schota christijana aliisque in similibus scholis adhiberi solitis. Emisit professionem fidei et visitavi et laudabiliter fungitur.*

4 september 1780 en 9 november 1778. Deken Gerardus Rousseaux

- *Custos Bernardus Everaert commisionem habet absolutam ab illustrissimo domino defuncto. Est et idem organista et ludimagister optime sua facit.*

In bovenstaande teksten werden afkortingen opgelost, hoofdletters en punctuatie toegevoegd.

---

⁸⁴ schrijfwijz onzeker

KOSTER - SCHOOLMEESTER FERDINAND EVERAERT TE LICHTERVELDE

Ferdinand Everaert was de oudste zoon van Jan Everaert, koster en schoolmeester te Oostkamp en van Joanna vande Walle, die behoorde tot de kleine landadel. De familie Everaert staat in het Brugse bekend als zeer muzikaal aangelegd.

Een grafsteen van dit gezin bevindt zich in de kerk te Oostkamp. Rond de eeuwwisseling echter werden bij het herstellen van de kerk alle grafstenen door de nieuwe bevoering bedekt⁸⁵. Het ging om "Een wit marberen steen met een blauwen bant gelegen noordt t' eijnden de beuke." De tekst er op luidt als volgt⁸⁶:

*Sepulture
van mr. Jan Everaert Fs Bartholo, in sijn
even 40 jaeren coster en schoolmr. Geweest
deser prochie van ooscamp, overleden den 8 maerte 1741,
ende van joanna vande walle fa. carel sijne huysvr.
overleden den 11 Xber 1737, in houwelijcke
gheweest 50 jaeren geprocre-ëert t' saemen
5 kinderen, te weten ferdinandus, joanna,
maria, jacobus en joannes.
Bidt voor de Zielen.*

In 1748 was de samenstelling van het gezin F. Everaert te Lichtervelde als volgt⁸⁷:

Ferdinandus Everaert,	coster,	59 jaar
Eleonora De Busschere,	huysvrouwe,	58 jaar
Bernardus,	sone,	18 jaar

---

⁸⁵ Medegedeeld door de heer Bouljon, Van Arteveldestraat 3, te Oostkamp

⁸⁶ W. EECKEMAN. Graf- en gedenkschriften in de kerk van Sint-Pietersbanden te Oostkamp. p. 62, nr. 13

⁸⁷ ROMAIN L. DEWULF - HEUS. De volkstelling te Lichtervelde in het jaar 1748 p. 1

Anna,   syne dochter,   30 jaar

Marie,   syne dochter,   21 jaar

Op 19 mei 1770 wordt Eleonora De Busschere begraven⁸⁸.

De samenstelling van het gezin ziet er in 1776 uit als volgt⁸⁹.

Ferdinand Everaert d'oude

Marie

Anna

Op 8 juni 1778 wordt Ferdinand Everaert begraven⁹⁰ en op 21 september van hetzelfde jaar zijn dochter Anna⁹¹.

De tijd dat de familie Everaert het koster- en schoolmeestersambt te Lichtervelde waarnam is als volgt

Ferdinandus Everaert   1713 – 1775

Bernardus Everaert   1775 – 1794

Ivo Everaert   ... 1796 - ...

... = geen zekerheid over begin- en einddatum

---

⁸⁸ FRANCISCUS F.C. VERGOTE. Handt Boek van alle overledene deser prochie van Lichtervelde

⁸⁹ Denombrement van de Prochie Lichtervelde. 28. Xbre. 1776, nr. 13

⁹⁰ F. VERGOTE. Handt Boek... Zie voorgaande pagina

⁹¹ F. VERGOTE. Handt Boek...

TEKSTEN OVER DE FAMILIE EVERAERT

Begraven de huysvrouw van Ferdinandus Everaert met den grooten dienst (koordienst) en het uythaelen van het lichaam ende het luyden (van de klokken) drij euren daeghs (Begraven) inde kercke voor den doosael.

Begraven ferdinandus Everaert coster met den grooten dienst luyden en inhaelen (van het lijck) (Begraven) in het midden van de kercke voor den doosaal.

begr (graven) anna Everaert met den grooten dienst luyden drij uren dags en inhaelen (van het lijck) (Begraven) mde kercke in het midden.

De koster en de leden van zijn gezin werden dus begraven met de hoogste dienst, kregen drie uur klogelui, werden in de kerk begraven en betaalden niets voor de dienst.